

پرۆفیسۆر محە مە د که مال له گفت و گوێه ک دا

له م سه رده مه دا و له چاخى زيرينى تيكنۆلۆژى و ئينته رنيت دا، چه كى زانست، كاراترين چه كه و بئ سئ و دوو ، پيشكه وتى گه لانى ئه م گوى زه و بيه،

پئوه نديه كى راسته و خوى به م بابه ته وه هه يه. كورديش له ساي ئه و هه موو ئاواره بئ، ده ر وه ده رى، مال وه كولى و تاراوگه وه، وا خه ريكه سه ريك له نيو سه راندا بۆ خو په يا ده كات و به خته وه رانه ئه مرۆكه چينى رووناكبيرى كوردى ده ره وه ي كوردستان، شان به شانى به ره ي زانستپه روه رى دونيا، توانيوپه به هوى

به هره و لئوه شاوه بئ و لئها تووبئ بالاي خووه، بوونى خو بسه لميئئ.

به لام جيئ داخ و كه سه ريكي گرانه، ره وش و هه روه ها كه شى نيو كوردستان به له ونيكه ، ئه م هه موو شاره زا و ليزان و پسپوره، ده بئ له خزمه ت و لاتان و گه لانى دى دا بيت و كوردستان هه روا به ده س كه مبوونى هيئى كارا و پسپور و شاره زاوه ، بنالئئ .

ره نكه بلئين هوى سه ره كى ئه م هه موو ده رده كوشندانه، له نه بوونى حكومه تيكي كوردى دا بيت؛ دياره ئه وه راستييه كى تاله كه هه تا به ورؤ ، كورد به ده ستييه وه نالانه، به لام خو شوكر رؤژانيكه له باشوورى كوردستانا كورد توانيوپه نيوچه حوكميك وه ده س بخات، ئه ي

له به رچئ ئه م به ره زانستپه روه ره، نايه وئ بگه رپته وه كوردستان و خزمه تى گه له كه ي خو بكات؟! هه تا كاتئ ئيمه سنوورى پارتايه تى و حيزبايه تى، نه به زينين روون و ئاشكرايه ده بئ هه ر به و ده رده وه ،بتليينه وه. سه رانى حيزب و پارته كوردبييه كان خاسما له باشوورى كوردستان، ده بئ ئه مرۆكه به شيوه بيكي دى مامه له ده گه ل گه له كه يان بكه ن و به رژه وه ندى ميلله ته كه ي خويان لا گرينگتر و ئه وبه رتر له قازانجى به رته سكى حيزبى بيت.

كورد ئه وه نده ي مرؤفى ژير و به بير و ورياي هه يه ، گه ر پارته كوردبييه كان ، به جؤريكي دى سه ودا ده گه ل كؤمه لگه كه يان بكه ن، دلئيام زؤربه ي ئه و پسپورانه، پيئان خوش ده بيت بگه رپنه وه كوردستانه كه يان و ئه وپه رى هه ولى خو، بؤ پيشخستنى كوردستان له هه موو باريكه وه، ده كار بيتن.

به شيكى فره ي رووناكبيرى ئه مرؤى كورد، به ولاتانى

ئە وروپى و ئە مریکادا په رژ و بلاوه و له ده زگاکانی چاندی، سیاسی ، په روه رده یی، ته کنیکی و هند ، له نیو ئە و ولاتانه دا خزمه ت ده که ن.

نوسینی ئە م چه ن دیره ، بیانووئیکه بۆ ناساندنی کورتی یه ک له و شاره زا و بلیمه تانه ی نیو کوردان که ئیسته وه ک سه یدائیکی زانکو له ولاتی ئوسترالیا دا ده ورئ بالآ ده بینئ.

ئە م مرؤفه زانستپه روه ر و ژیهاتییه ی کورد. به ریژ پروفیسور " محه مه د که مال" کوری شاعیری ناسراوی کورد " عه لی باپیر ئاغا(که مالی)" (1887-1974) یه.

ده یان و سه دانی وه ک دؤکتور محه مه د که مال، بۆ ده بی ده زگاکانی رووناکییری کوردستان، هه لیکی وایان بۆ نه ره خسینن، بگه ریته وه کوردستان و بۆ گه له که یان هه وله زانستییه که یان بخه نه گه ر؟!

ئە م بابه ته ی ده خریته به رچاو، دواندنیکی دؤکتور محه مه د که ماله له لایه ن کچه رووناکییری کورد " ژیلا گولعه نبه ر"ه وه که سالی پار، بۆ رۆژنامه ی "شه رق"ی ئیرانی له تارانا وتوو ویژیکی ساز دابوو که منیش

کردوومه به کوردی. پیویسته بوتری له به ر ره چاوی ئە مانه تدارى له کارى وه رگپران، ده سکارئیکى ئە وتوى ده قه که م نه کردوو، ته نئ ئە وه نه بیته ئە و ده سپیکه م بۆ روونکردنه وه ی خوینه ر، خستوته پال.

ریناس جاف

رۆژی 1 جۆزه ردان سالیادی له دایکبوونی "مه لا سه درا"یه، 444 سال به سه ر رۆژی له دایکبوونی ئە م فه یله سووفه دا تیده په ری. هه ر به و بۆنه وه دووه م جفینی جیهانی به به شداری فه یله سووف و فه لسه فه ناسانی خۆرله لات و خۆراوا له رۆژی 1 هه تا 5 جۆزه ردان به ریوه ده چی.

پروفیسور " محه مه د که مال" یه ک له میوانانی کورده له مالبۆرنی ولاتی ئوسترالیاوه بۆ ئە و کۆمبوونه، بانگ کراوه. محه مه د که مال سالی 1955 زایینی له شاری که رکوکی باشووری کوردستان، له دایک بووه.

خویندنی سه ره تایی و ناوه ندی خۆی له سلیمانی و هه ولیر کۆتایی پی هیئاوه. سالی 1979 ده چی بۆ پاکستان و له به شی فه لسه فه دا بپوانامه ی دؤکتورا ، وه رده گری.

تیزی ماجسته ری له سه ر"شوناسی تاکی له فه لسه فه ی هیوم" و تیزی دؤکتورای سه باره ت به "مه نتیقی جه ده لی

هنگیل " بووه .

سالى 1988 له به شى فه لسه فه ى زانکوى که راجى پاکستان
بؤ ماوه ى 10 سالان ، مژولى وانه وتنه وه ى فه لسه فه
ده بئى، هه ر له و ده مانه دا سالى 1992 بؤ دريژه دان به
خويندنه که ى و وه رگرتنى پله ى پروفيسورى ده چئ
بؤ ولاتى ئه لمان، تيزکه ى سه باره ت به "من و که سانى دى"
له سه ر فه لسه فه ى هنگيل و هه يديگه ر ده بيته .
سالى 1993 ئه که ريته وه پاکستان ، سالى 1994 ئه چئ
بؤ ولاتى ئوستراليا. ئيسته ش وا ده ميک ساله له زانکوى
مالبورنى ولاتى ئوستراليا له سه نته رى ليکولينه وه کانى
ئاسياىي (Melbourne institute of Aasian Languages & societies) سه يدای فه لسه فه
ى خوره لات و

ئيسلامييه . سالانيکه مژولى ليکولينه وه له سه ر فه لسه فه ى
هه يديگه ر و بوونخوازييه .

چوار کتبيى به زوانى ئينگليزى و پينج کتبيى به زمانى كوردى
به چاپ گه ياندووه که هه مووانيش له سه ر فه لسه فه ن .
هه روه ها نيزيک به 40 وتارى فه لسه فه ى له ولاتانى
جوربه جورى وه ک ئه مريکا، ئينگليز و ... به چاپ گه ياندووه .
وتاريكىشى له سه ر "مه لا سه درا" نوسيووه که بؤ
کوبونه وه که ى مه لا سه دراي ، ئاماده کردووه .
له به رهه مه کانى ده كرى ئاماژه بکه ينه :
ئونتولوزى بنه ره تبي مرؤف، فه لسه فه ى هنگيل، كيشه ى
بوون له ميژوى فه لسه فه دا، خويندنه وه ييكي نوئى
فه لسه فه ى سارته ر و بوون و داهيتان .

ئه وه ش ده قى گفتم و گوگه که ى ژيلا گولعه نبه ر ده گه ل
دؤكتور محه مه د که مال

پ: لای تو مه لا سه درا كييه؟

و: مه لا سه درا فه يله سووف و پيتوليكى ئيرانييه توانيويه
گورانيكى بنچينه يى به سه ر بناغه ى هزرى فه لسه فه ى
ئيسلامى دا بيته . محه مه دى شيرازى پاشى كوچى دوايى
باوكى، چوو بؤ ئيسفه هان و که وته به ر كارتيكه رى
فه لسه فه ى سوهره وه ردى (سووره به ردى).
هه تا به وئ له كتبيى " ئه لمه شاعير" وتوييه وه ك
سه يداکه ى ، برواي به بنه ماي شوناسى فه لسه فه ى
ئيشراق بووه .

پاشى ئه وه ى به ره و " که هه ك" چوو ، نيزيک به 10 سالان به ته نئ مژولى خويندنه وه و
رؤچون به ناخى عيرفان و خواناسى دا بووه، روانگه ى فه لسه فه ى خوى گورى و

که و ته سه ر بړوا به " بنه مای بوون ".
وتاره که ی من بؤ ته م جښینه له سه ر هه لسه نگاندنیکی
به راوه ردی له نیوان تیوری بوونناسی مه لا سه درا و
هه یدیگه ر دایه.
له و وتاره دا مه لا سه درا و هه یدیگه رم له سی لایه ن و
ره هه ندی بوونناسییه وه پیکه وه به راوه رد کردووه،
یه که میان : هه ردووکیان بړوایان به " بنه مای بوون " هه یه،
دووه م: هه ر دووک دژ به میتافیزیکی ته فلاتوون،
سینیه میش: هه ر دووک به لژژیک و مه نتیقی ته ره ستوویی،
ناتوانن له حه قیقه تی بوون بگه ن.
وتاره که ی من ده سپیک و سه ره تاییکه بؤ نووسینی کتیبیک
سه باره ت به بوونناسی لای مه لا سه درا له گژشه نیگای
هه یدیگه ره وه که هیشتا به چاپ نه گه یشتووه و دامناوه
له سالی 2005 دا چاپی بکه م.

پ : بؤ پروونبوونه وه ی ئامانجی فه لسه فه ، سه ره تا ده بی
پیناسه ی فه لسه فه بکه ی، پیناسه ی فه لسه فه ش ،
ته گه ریته وه بؤ روانگه و بؤچوونی فه یله سووفان
سه باره ت به " بوون "، سه رباری ته وه ئایا ده کړی
پیناسه ییگی گشتی فه لسه فه بکه ی؟
و: هه ر به هه مان هو که ئاماژه ت پیکرد، ناتوانین
پیناسه ییگی گشتی فه لسه فه بکه ی. بؤ نمونه گه ر
فه لسه فه لای ته فلاتوون، ناسینی راستی و حه قیقه ت بیته،
ته وا ته فلاتوون به و حه قیقه ته بړوای هه یه وه ک
" جیهانی مؤسول یان ویچواندن و شوبهاندنه که ی .
به لام ته ره ستوو دووی ناکه وئ . حه قیقه ت لای
ته ره ستوو ، چه مکیکی دی هه یه، له دیروکی فه لسه فه دا
هه ر فه یله سووفیک، روانگه ییگی جیاوازی سه باره ت به
حه قیقه ت هه یه؛ هه ر ته و خاله بووه به هوئی سه ره لدانی
چه ندین قوتابخانه ی هزری و فه لسه فه ی (ماتریالیزم،
بوونخوازی و ...).

که و ابوو پیناسه ی فه لسه فه و پروونکردنه وه ی ئامانجی
فه لسه فه ، کار و ته رکیکی پړ گرانه و ته گه ریته وه بؤ
را و بؤچوونی فه لسه فه ی هه ر فه یله سووفیک.
پ: ته تو جیاوازی نیوان روانگه ی سوهره وه ردی و
مه لا سه درا له چی دا ته بینی؟
و: به لای هه ندی که سه وه فه لسه فه ی ئیسلامی به هوئی
ئیینی رؤشده وه به لووتکه گه یشته، ته وان به وه نازانن
فه لسه فه ی ئیینی رؤشده به هوئی شیخی ئیشراکه وه،
گه شه ی کردووه و ریی به ره و پیشه وه بریوه.

فه لسه فه ی سوهره وه ردی بڼه مای هه موو شتی ،
 نه گه ریښته وه بؤ "شوناس". "شوناس" به لای نه وه وه
 "رووناکي" یه ، به بروای نه و ، هه ر وه ک له حیکمه تی
 ئیشراقدا هاتووه، نه و شیوه فه لسه فییه هه ر له کونه وه
 له سه رده می هیرمس و ئایینی زه رده شتی و نه فلاتوون دا
 گه شه ی کرد. خوداش که سه رچاوه ی هه موو شتیکه
 یان هه موو شتی له وه وه ده س پی ده کات، رووناکي
 ره هایه که سوهره وه ردی به "نوورولئه نوار" نیوی ده بات.
 پاشی بره و په یا کردنی فه لسه فه ی خوره لات (شه رق)
 له ئیرانا له سه رده می سه فه وی دا، مه لا سه درا له و
 بواره دا گورانیکی نویی به سه ر بڼه مای هزری ئیسلامی دا
 هیئا و فه لسه فه ی بوونخوازی ئیسلامی له هه مبه ر
 فه لسه فه ی ئیشراق دا که بروای به "بڼه مای شوناس" هه یه،
 هیئایه کایه وه ، به و ده ره نجامه گه یشته دونیا له گوران و
 سوورانیکی جه وه ری دایه. نه مه ش له هه مبه ر
 نه ره ستوو و فه یله سووفانی په یره وی قوتابخانه ی
 "مه شای ئیسلامی" ده وه ستی.

لای مه شاییه کان ، ناوه رۆک (جه وه ره ر) یان شوناس
 (substance) نه گوره، به لام هه ر چه شنه گورانیکیش
 نه که ویته نیو چوارخانه ی چلونه تی (quality)، چه ندیتی
 (quantity)، شوین (position) و جیگه (place) وه .
 به پیچه وانه ی مه شاییه کان ، مه لا سه درا بروای وایه
 ناوه رۆک (جه وه ره ر) یش (substance) ده گورئ.
 له و روانگه وه هه موو شتیکی دونیا به ره و گورانیکی
 جه وه ره ری و بنچینه یی ده چیته پیش و به رده وامیش
 نوئ ده نویتی و بزواتی جه وه ره ری له هه مان ساته وه
 پرۆسه ییکی رووله گه شه یه له نه ویتترین قوناخی "بوون" ه وه
 ده س پی ده کات، دوا قوناخی پرۆسه ی
 به ره و پیشه وه چوونیش، "بوونی ره ها" یه که ئیدی هه لگری
 شوناس نییه.

پ: به سه رنج به و خاله ی فه لسه فه ی خوره لات
 ده سته وتی فه لسه فه ی ژاپونی، چینی، هیندی و... یه ،
 باوه کو دینییه به لام به ته واوی ئیسلامی نییه؛ له و لاشه وه
 فه لسه فه ی رۆژاوا (سه ده کانی نیوه راستی لی نه وده ر بی)
 دیارده ییکی ته واو خوچی و به رته سکه که به هوی کیشه ی
 نیوان زانسته کانی نویی ، فیزیا و نه ریته کانی مه زه بی
 سه ری هه لداوه؛ به و پییه ووشه و زاراوی فه لسه فه ی ئیسلامی هه تا چه نده مانا به خشه؟
 و: راسه، له سه رده می یونانی کوندا، "تاوه ز" ، سه رچاوه ی
 هزری فه لسه فه ی بووه. نه و سه رچاوه له دین و زانسته کانی

نه قلی دوور که وتوته وه.

نه مرؤکه فه لسه فه ی رؤژاوا به هه موو قوتابخانه کانیه وه
بؤ ناسیاری ده گه ل حه قیقه ت ، پشتی به زانسته کانی
نه قلی نه به ستووه و پال پشته که ی نه قلانییه ته.
بگه رینه وه سه ر فه لسه فه ی ئیسلامی؛ فه لسه فه ی
ئیسلامی گه ر وه ک فه لسه فه بوونی هه بیت چه شنه
راڤه (inquiry) ییکه که له سه ر بنه مای زانسته کانی عه قلی و
نه قلی ده چی. بویه به پیچه وانه ی فه لسه فه ی رؤژاوا،
فه لسه فه ی ئیسلامی له باری برواییه وه نه چیته وه
سه ر دین، نه م فه لسه فه ، زانسته کانی نه قلی
بؤ چاره سه ری کیشه کانی فه لسه فه ی ده کار دین. هاوکاتیش زانسته کانی عه قلی، به ستین
خوشکه رن بؤ زانسته کانی
نه قلی ، بویه له نیوان نه م دووانه دا پیوه ندیکی بنچینه یی
ده بیئرئ.

له لاییکی دیکه وه به لای منه وه ، ده کار هینانی زارای
"فه لسه فه ی ئیسلامی" نادرسته. نه و فه لسه فه ی
نه مرؤکه به ناوی فه لسه فه ی ئیسلامی ده ناسری له
"کیندی" یه وه هه تا مه لا سه درا ، زوری له سه ر باس کراوه
که به لای زانایانی ئایینی یه وه به شیکی نه و باس و خواسانه،
نه وده ر له چوارچیوه ی دین. بویه وا باشتره بلین
فه لسه فه ی موسلمانان نه ک فه لسه فه ی ئیسلامی.
گه ر بؤ میژوو بگه رینه وه نه وه مان لا ده رده که وی که
فه لسه فه ی موسلمانان، چه نده که وتوته به ر کارتیکه ری
فه لسه فه ی یونان. یه که م فه یله سووفی موسلمان
"کیندی" یه که له سه رده می عه بیاسی دا ژیاوه .
له و سه رده مه دا ، "مه نمون" ، "به یتول حیکمه ی
به مه به ستی وه رگپرائی به رهه مه کانی فه لسه فه ی
یونانی بؤ سه ر زوانی عه ره بی دانا؛ به ر له مه نمون،
فه لسه فه ی موسلمانان بره وی نه بووه.

نه مرؤکه نه و فه یله سووفه مه زنانه ی به فه یله سووفی
ئیسلامی ده ناسرین وه ک فارابی، ئیبنی سینا و ئیبنی رؤشد
له ژیر کارتیکه ری فه لسه فه ی نه فلاتوون و نه ره ستوو و
فلوتین دا، بیروکه و روانگه ی فه لسه فه ی ،خویان هیناوه ته
کایه وه .

پ: ئیسلامی نه مرؤ له ته ک کیشه ی گلوڤه رایتی دا
به ره و برویه که هه ندی جاریش له هه مبه ریدا ده وه ستی،
نه م وه ستانه هه تا چه نده له سه ر فه لسه فه ی دونیای
ئیسلام، شوین دانه ره؟ ئایا فه لسه فه ی ش وه ک ئابووری و
تیکنولوژی و بیهداشت و پاک پاریزی، ده توانی به رگی

جيهانييون ده به ر بکات؟

و: ئە م بزوت و جم و جولە ی ئە مرۆکە له هه ندی ناوچه ی
دونيای ئیسلامدا ده بينری ، هیشتا ئە وه ند کاریگه ر نییه که
له ولاتانی ئیسلامی دا گۆرانکاری چاندی و جفاکی وه دی بیتن.
ئیسلامی سیاسی زۆر له گۆران ده ترسی و په روشی ئە وه یه
ئە م گۆرانکاریه ناسیاری ئیسلامی کز بکات؛ بۆیه فه لسه فه
له و ولاتانه دا تووشی کیشه ده بیته .
سه باره ت به جيهانييونی فه لسه فه، لام وا نییه واشتی
بقه ومی. له مۆدیرنیزمدا بروائیکی ئە وتۆ به جیاوازییه کانی
ناوچه یی، چاندی و ...نییه: به لام له پۆست مۆدیرنیزم دا
ئیمه برومان به حه قیقه تی خۆجیی ناوچه کان هه یه .
بۆیه ئە رچی ئابووری و تیکنۆلۆژی و بیهداشت و ته ندروستی
به رگی جيهانييونیان ده به ردايه یان ده توانن جيهانی بن
به لام بۆ فه لسه فه واشتی پروو نادات.

ژیده ره کان: 1- نه ورۆزنامه، کۆکردنه وه و ئاماده کردنی
محه مه دعه بدوره حمان زه نگنه، به غا، سالی 1985

2 - حه وته نامه ی رۆژه لات، چاپی سنه ،

3 - رۆزنامه ی شه رق، ژماره ی 198، سی شه مه 5
جۆزه ردانی 1383 هه تاوی

Renas caf@yahoo.com